

Haec quamvis ita sint, non puto tamen in sola explicatione Hurtadi etiam hoc sensu intellecta consistendum, sed ei superaddendam esse declarationem Cardinalis de Lugo, in quam incidit etiam illa Suarezii, si eo modo quo superius dixi, intelligatur vel temperetur. Nimirum non solum subiectiva illuminatio, sed ipsa etiam obiectiva manifestatio auctoritatis Dei quatenus *obiectum formale fidei* constituit, supernaturalis est. Nam auctoritas Dei cognoscitur per se ipsam et ut obiectum immediatum adhaesionis in ipsa locutione divina supernaturali, quae nobis sese sistit ut locutio divina. Hac ratione Card. de Lugo dixit, auctoritatem Dei immediate cognoscibilem esse in ipso facto revelationis, quod enuntiatur propositione: « Deus hoc revelavit. » At de modo, quo factum revelationis ex se ipso immediate ac supernaturaliter cognoscatur, potissima oritur difficultas diligenter explicanda.

III. De cognoscenda existentia divinae revelationis.

1. Non sufficit ad formalem actum fidei cognovisse infinitam Dei veracitatem tamquam obiectum formale propter quod assensus fidei praestatur, nisi cognoscatur veracitas Dei ut *revelans* aliquam veritatem, h. e. nisi simul cognoscatur existentia revelationis. Neque enim quia Deus verax est, possum credere e. g. SS. Trinitatem, nisi cognoscam Deum veracem revelasse hoc mysterium. Credimus ergo determinatam veritatem propter auctoritatem Dei *revelantis hanc veritatem* (vide supra p. 645. sq.). Unde remanet quaerendum, quomodo cognoscatur existentia revelationis, quatenus ingreditur ipsum actum fidei. Non posse ipsam existentiam revelationis ultimam (1) credi propter testimonium divinum sive re sive ratione distinctum, quia

superlucere divinum radium, nisi circumvelatum varietate sacrorum voluminum » S. Th. in Boeth. de Trin. lect. II. q. 2. a. 3.

(1) Dico *ultimam* et regrediendo ad primum actum, in quem fides resolvenda est; ceterum posse et debere credi etiam actibus fidei formalis existentiam revelationis ipsamque auctoritatem Dei, quia utraque veritas est etiam revelata, iterum dicemus inferius.

Deus dixit se hanc illamve veritatem revelasse, sed esse cognoscendam ex se ipsa et ex sua ratione intestina, pariterque hanc cognitionem debere esse supernaturalem, eo modo probatur, quo id de auctoritate divina demonstravimus.

Dum Deus hominibus loquitur, sive immediate ut prophetis et primis suis legatis sive per legatos suos, debet utique sibi, ut verbum suum quibusdam characteribus et velut sigillis reddat hominibus quibus destinatur, cognoscibile tamquam divinum; seu quod perinde est, ut reddat hominibus cognoscibile, Deum ipsum esse, qui vel immediate vel per suos legatos loquitur. « Posuit in nobis verbum reconciliationis; pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos » 2. Cor. V. 20. « Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis » 1. Thess. II. 13. Signa autem et characteres, quibus verbum velut insignitum ut verbum Dei revelantis cognoscibile sistitur, sunt multiplicia facta et charismata supernaturalia, quae intelliguntur non posse esse nisi a Deo testante per illa pro verbo suo. « Fiducialiter agentes in Domino testimonium perhibente verbo gratiae suae (ἐπι τῷ κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ), dante signa et prodigia fieri per manus eorum » Act. XIV. 3. « Si tantam neglexerimus salutem, quae cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est *contestante Deo* (συνεπιμαρτυρουτος του θεου) signis et portentis et variis virtutibus (δυναμεισι) et Spiritus Sancti distributionibus » Heb. II. 3. 4.

2. Ut paulo distinctius concipiatur, quod dicimus de characteribus conspicuis locutionis divinae, et quomodo divina revelatio existens manifestetur ex se ipsa, animadvertendum est, locutionem divinam esse complexam ex verbis enuntiantibus veritatem et ex factis, quibus verba exhibentur ut locutio divina. « Sicut humana consuetudo verbis, ita divina potentia etiam factis loquitur, et sicut humano sermone verba nova vel minus usitata moderate et decenter aspersa splendorem addunt, ita in factis mirabili-

bus aliquid significantibus quodammodo luculentior est divina eloquentia » Aug. ad Deogratias ep. 102. q. 6. n. 33. Unde etiam sensu eodem dictum est: « fides nostra nisi *audita* non constat *et visu* » (s. Maximus vel alius serm. in Epiphaniam n. 3. Opp. s. Ambrosii Append. serm. 10.).

Si consideretur fastigium divinae revelationis in Christo, imprimis tota vita Iesu Christi, miracula, mors, et prae ceteris resurrectio, electio paucorum rudium hominum ad conversionem generis humani, missio Spiritus Sancti spectata in evidentibus effectibus; tum tota historia humani generis et maxime historia populi Israel cum omnibus suis manifestationibus supernaturalibus ut praeparatio et paedagogia ad Christum, atque tota historia christiana subsequens ut effectus promanans ab ipso Christo; apostolica praedicatio, mirabilis religionis propagatio, media ad finem propositum omnia contraria iis, quibus homines utuntur, et quae humanitas spectata non tam ad obtinendum quam ad impediendum effectum viderentur idonea; effectus autem ex nulla humana causa ingens et universalis in humano genere, inter ferrum et ignem inter tormentorum omnia genera, quibus per tria saecula et amplius saevitum est, conversio omnium idearum ordinis theologici et moralis, commutatio totius vitae publicae et privatae; non minus mirabilis totius institutionis conservatio per saeculorum decursum, omnibus aetatibus moraliter perpetua sanctitas et virtutum nupiam extra hanc religionem cognitarum constans exercitium heroicum in multis, aestimatio in omnibus, charismata supernaturalia effectibus externis etiam sese manifestantia; postremo totus hic rerum divinarum complexus tum universim tum in factis singulis diu antea promissus et praenuntiatus; haec inquam omnia simul spectata sunt totidem radii, quibus verbum propositum ut divinum resplendet et suam originem divinam manifestat (1)

(1) Locutio cum omnibus his factis divinis composita sese sistit ut *subiectum*, utique non sine consideratione elementorum quibus constat; ei autem convenire *praedicatum* locutionis divinae intelligitur ex ipsa natura *subiecti* ita considerati et ex notione *praedicati* (vide Card. de Lugo disp. I. sect. 7. n. 124.) Non mihi videtur haerendum in veppi-

(cf. Tract. de Deo th. VIII.). Vide Concil. Vatican. Const. de Fide cap. 3. can. 3; Encycl. litt. S. P. Pii IX. 9 Nov. 1846.

3. Secundum haec declarat s. Thomas actum fidei, quod fidelis Deum loquentem cognoscit « certis experimentis, » atque ita suscipiens verbum ut verbum Dei, credit ipsi Deo (hoc nempe est obiectum formale et motivum fidei) ea, quae hoc verbo dicuntur (obiectum materiale fidei). Difficultas proposita haec erat. « Nullus est ita infidelis, quin

bus difficultatum, quae nuper promotae sunt contra doctrinam Card. de Lugo, quasi in ea non satis sibi constaret resolutio fidei in solam auctoritatem Dei revelantis, eo quod ad intelligendum locutionem propositam esse locutionem Dei, opus sit consideratione multorum factorum, quae sunt aliquid creatum, et licet a Deo supernaturaliter operante profectum, tamen non in se ipso divinum. Sed profecto Deus in hac vita nec naturaliter nec supernaturaliter sese nobis manifestat sine factis creatis, ex quibus est cognoscendus, atque ita etiam per huiusmodi facta sese nobis exhibet cognoscendum ut loquentem seu revelantem; neque ideo minus est cognitio ipsius Dei revelantis. Unde etiam motivum seu obiectum formale *solum* ac proinde primum et ultimum, proximum et supremum, propter quod credimus rem dictam a Deo, est auctoritas ipsius Dei revelantis, non autem illa facta quatenus sunt aliquid creatum, per quae Deus ut revelantem se nobis manifestat. In theophaniis veteris Testamenti Deus Moysi ac prophetis sese loquentem manifestavit per signa et ostenta sensibilia (e. g. in rubo ardente); cui autem credebant, erat Deus ipse revelans et per ea signa se revelantem manifestans. In fastigio revelationis Dei, Deus in carne se ut Deum revelantem et revelatum exhibuit suis factis divinis. « Opera quae dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me. » « Pater in me manens ipse facit opera. » « Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre. » « Magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne (ὁ; = θεο; ἐπεφανώθη ἐν σαρκί), iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria » (Io. I. 14; V. 36; XIV. 10; 1. Tim. III. 16.). Quod illis qui ab initio ipsi viderunt, erant facta divina per physicam praesentiam, idem nobis sunt toto suo valore permanentia in Ecclesia; atque sicut illi in factis cognoverunt Deum revelantem, et non alteri quam ipsi Deo crediderunt revelata, ita et nos cognoscimus et credimus. In modo perveniendi ad cognitionem factorum diversitas accidentalis est, sed Dei revelantis cognitio in factis, et fides qua propter auctoritatem Dei revelantis credimus revelata, utrobique eiusdem est rationis: « quia vidisti me Thoma, credidisti; beati qui non viderunt, et crediderunt » Io. XX. 29.

credat, quod Deus non loquitur nisi verum; ergo credere vera esse quae Deus loquitur, non est actus fidei; sed magis credere vera esse, quae nuntius Dei loquitur; et sic credere homini magis est actus fidei quam credere Deo. » Respondet Angelicus. « Dicendum, quod fidelis credit homini non in quantum homo, sed in quantum Deus in eo loquitur, quod ex certis experimentis colligere potest; infidelis autem non credit Deo in homine loquente » S. Th. 3. dist. 23. q. 2. a. 2. sol. 2. ad 3. Insuper ex doctrina Angelici fides quoad obiectum materiale non habet inquisitionem rationis, quia nimirum ei assentimur unice propter veritatis primae testimonium; sed quoad locutionem Dei quae est obiectum formale propter quod creditur, eatenus inquisitionem habet, quatenus locutio divina non propter testimonium credenda sed ex factis divinis cognoscenda est. « Fides non habet inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id, quod creditur; habet tamen inquisitionem quandam eorum, per quae inducitur homo ad credendum, puta quia sunt a Deo dicta et miraculis confirmata » 2. 2. q. 2. a. 1. ad 1. Dixerat autem paulo ante, hoc ipsum quod sunt a Deo dicta, esse formale obiectum fidei in omnibus quae creduntur: « in fide si consideremus formalem rationem obiecti, nihil est aliud quam veritas prima; non enim fides assentit alicui, nisi quia est a Deo revelatum » ibi q. 1. a. 1. 0.

4. Quando igitur verbum characteribus divinae locutionis insignitum sistitur homini, illud ex sese non quidem evidenter sed certo (ut mox explicabimus) cognoscibile est tanquam verbum non hominum; sed, sicut est vere, verbum Dei. Est igitur obiectum sufficienter propositum, non ut necessario determinet assensum intellectus, sed ut voluntas mota et confortata per gratiam, pio credulitatis affectu et ex debito infinitae veritati obsequio imperet assensum firmissimum; atque ita intellectus itidem illuminatus et confortatus gratia firmissime assentiat veritati, Deum esse, qui hoc (e. g. dogma SS. Trinitatis) revelavit. Unde apparet et bene notandum est, non esse hunc assensum mere philosophicum (ut Hermesiani rationabili obsequio fidei

substituerunt fidem rationis naturalis ex argumentis evidentibus necessariam), nec minus quoad hunc assensum, quam quoad actum fidei formalis, damnabilem esse propositionem: « voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium » Prop. XIX. inter damnatas 2. Martii 1679.

Si quaeritur de nomine, utrum talis assensus supernaturalis, de quo loquimur, appellandus sit actus fidei; dicimus, non esse fidem formaliter, quia non est ex motivo formali testantis; neque enim hic ideo creditur, Deum revelasse Trinitatem, quia Deus dicit, se eam revelasse. Potest quidem sine dubio etiam talis actus fidei elici, de quo postea dicemus; sed tum pro illo obiecto materiali fidei: « Deus dicit, se Trinitatem revelasse, » iterum motivum formale assentiendi debet esse locutio Dei ex sese cognoscibilis, vel saltem debet sibi ultimam in locutione Dei ex sese cognoscibili, ne progressus sit in infinitum, ut superius de cognitione auctoritatis Dei declaratum est. Quod vero spectat illum immediatum assensum, de quo agitur; si nomine fidei intelligitur assensus supernaturalis ex habitu ac lumine fidei, imperatus a libera voluntate ex debito obsequio erga supremam maiestatem, atque assensus in divinitatem locutionis quae ut divina cognoscibilis sistitur, imo assensus ingrediens ipsum actum fidei formalis velut principium ac fundamentum; istae omnes proprietates tali immediato assensui conveniunt. Ex his rationibus etiam Card. de Lugo ait, melius istum assensum designari per verbum credere quam per verbum scire (disput. I. sect. 7. n. 129.), quemadmodum et s. Thomas et alii theologi verbum credere saepissime latiori sensu accipiunt. Verum quia ille assensus est immediatus, non est proprie et formaliter actus fidei, qui deberet esse elicitus ex motivo formali, quia Deus dicit hanc locutionem esse suam, non autem quatenus locutio ut divina ex se ipsa cognoscitur. Testimonium itaque divinum ex se ipso apprehensum per assensum supernaturalem se habet ut principium, per quod et propter quod veritates testimonio enuntiatae creduntur formali actu fidei.

5. S. Thomas certissime nunquam docuit, ipsam testificationem divinam ut formale obiectum in omni actu fidei esse credendam fide proprie dicta. Solvendam sibi opposuit hanc difficultatem. « Veritas prima (Deus) comparatur ad fidem dupliciter, scilicet ut testificans, et ut id de quo est fides (ut obiectum formale testificando, et ut obiectum materiale testimonio revelatum e. g. Deum esse trinum personis). Sed non potest poni ut obiectum fidei, ut est testificans; sic enim est extra fidei essentiam (1); nec iterum ut id de quo est fides, quia sic de quocumque enuntiabilia formentur de veritate prima, essent credibilia, quod patet esse falsum. Ergo veritas prima non est proprium fidei obiectum. » In hac obiectione dicuntur duo, unum supponitur per se clarum, Deum videlicet formaliter *ut testificantem*, seu existentiam testimonii divini non esse id, *de quo est fides*; alterum intenditur probari, Deum veritatem primam neque esse obiectum fidei ut obiectum materiale, de quo est fides, quia sic omnis propositio enuntiabilis de Deo esset fide credenda. Iam in responsione, quicumque sequeretur sententiam a nobis impugnatam, necessario simpliciter negaret suppositum, relate ad fidem distinguere posse Deum ut testificantem de quo non sit fides, et eundem ut id de quo est fides; nam in hac sententia Deus ut testificans imprimis et maxime est id, de quo est fides. In nostra vero sententia haec distinctio debet admitti, scilicet Deum quatenus est testificans, ultimam non esse id, de quo est fides formaliter et proprie dicta. Additum vero in obiectione, « ut testificans est extra essentiam fidei, » distinguitur: est extra essentiam fidei ut obiectum materiale fidei, *concedo*; ut principium et obiectum formale, *nego*. Propterea solutio tota vel saltem praecipue referenda est ad id, quod dicitur de obiecto materiali, scilicet Deum non esse id, de quo est fides. Atqui haec ipsa est responsio s. Thomae. « Dicendum, quod *pro tanto* veritas

(1) Videlicet non assentimur in existentiam testimonii propterea, quod Deus dicit, hoc testimonium esse suum; sed id ex certis experientis colligere possumus, ut paulo ante audivimus ex Angelico.

prima dicitur esse fidei obiectum, quia de ea est fides (1); nec tamen oportet, quod quodlibet enuntiabile de Deo formatum sit credibile, sed illud solum de quo veritas divina testificatur (haec est solutio rationis allatae in obiectione)... *Ipsam autem testimonium veritatis primae se habet in fide ut principium in scientiis demonstrativis* » S. Th. de Verit. q. 14. a. 8. ad 16. Ait nempe: sicut in scientiis demonstrativis principium est obiectum intellectus immediate cognitum, consequens est obiectum scientiae cognitum ex principio (vide supra p. 597.); ita in fide testimonium veritatis primae est obiectum per se cognitum ab intellectu supernaturaliter elevato per gratiam; illud de quo veritas divina testificatur, est obiectum fidei formaliter dictae (2).

(1) Ad obiectionem ergo, qua dicebatur: non potest Deus poni ut obiectum fidei (materiale), ut est testificans, quia sic est extra fidei essentiam (spectando obiectum, quod creditur), nec iterum ut id, de quo est fides; hic respondet Angelicus: *concedo* primam partem; *nego* secundam partem.

(2) Vix oculis creditur, quando apud quosdam theologos etiam hac nostra aetate leguntur citationes ex hac ipsa quaestione 14. art. 8. de Verit., ex quibus serio affirmant demonstrari s. Thomam discrete docuisse, primam veritatem in quavis revelatione principaliter testari de se ipsa et de facto revelationis seu de existentia divini testimonii, ita ut secundum doctrinam s. Thomae in omni actu fidei non solum obiectum materiale, sed etiam obiectum formale (nempe Dei veritatis in cognoscendo et loquendo atque existentia divini testimonii) fide proprie dicta credatur, quia Deus dicit se esse veracem et se revelasse e. g. mysterium incarnationis. Si haec discrete docet s. Thomas, mirum profecto Suarezium qui, ut vidimus, tam infeliciter praesidium quaesivit a doctore Angelico, ad haec loca diserta quaestiones 14. nunquam appellasse; multo magis mirum, quomodo isti theologi s. doctorem nobis exhibeant tam aperte sibi ipsi contrarium suaeque doctrinae, quam in hoc ipso articulo et aliis locis citatis defendit, atque verba ex textu et contextu avalsa proferant velut diserta testimonia pro opinione, cuius nec in illo nec in alio loco s. Thomae ullum est vestigium. Quae tam confidenter producunt, verba haec sunt: « divinum testimonium primo et principaliter est de se ipso » ibi q. 14. a. 8. ad 2; tum haec altera: « veritas prima principaliter de se testificatur; unde se habet in fide et ut medium et ut obiectum » ibidem ad 9.

Iam quaeso legatur textus et contextus. Toto illo articulo Angelicus declarat quaestionem, utrum Deus ipse sit obiectum fidei principale seu subiectum attributionis, ita ut principaliter revelata ac credenda sint

Forte quoad rem ipsam etiam Suarez, ut superius de assensu in veracitatem Dei diximus, non multum distat ab hac explicatione; licet obscure loquatur propter illud

divina, alia autem quae creaturas spectant, revelata et credenda sint in ordine ad Deum, quod s. Thomas etiam alibi saepius tractat (vide 1. q. 1. a. 7. cf. Tract. nostrum de Deo Proleg. §. I.). Fides, inquit, est quaedam participatio scientiae divinae; unde sicut a veritas divinae cognitionis primo et principaliter est ipsius rei increatae, creaturarum vero quodammodo consequenter, in quantum quidem cognoscendo se ipsum omnia alia cognoscit; ita fides quae hominem divinae cognitioni coniungit per assensum, ipsum Deum habet sicut principale obiectum, alia vero quaecumque sicut consequenter adiuncta. (de Verit. q. 14. a. 8. §. cf. 1. q. 1. a. 3; prolegom. in 1. sentent. q. 2; in Boeth. de Trin. prooem. q. 2. a. 2.). Ad ulteriorem huius doctrinae illustrationem Angelicus (ut solet) sibi opponit difficultatem, qua contenditur, aequo modo pertinere ad obiectum fidei creata sicut divina: a medium fidei est hoc, quod credit Deo aliquid dicenti (obiectum formale fidei); Deo autem credendum est non tantum de veritate prima, sed de qualibet alia veritate; ergo quaelibet veritas est per se materia et obiectum fidei. Huius obiectioni s. doctor iuxta sensum expositum in corpore articuli et paulo ante a nobis descriptum respondet: a dicendum quod quamvis divino testimonio sit de omnibus credendum; tamen *divinum testimonium sicut cognitio primo et principaliter est de se ipso, et consequenter de aliis, Ioh. XIV. 8: ego testimonium perhibeo de me ipso; unde fides est principaliter de Deo, consequenter de aliis* sibi ad 2. Evidenter in his verbis, quorum nonnullis particulis ex contextu abruptis adversarii abutuntur, sermo non est de modo, quo ipsum testimonium divinum ut medium fidei cognoscendum sit, ut illi fingunt; sed agitur unice de ordine inter obiecta materialia fidei: sicut cognitio Dei ad intra, ita etiam eius testimonium ad extra est principaliter de Deo ipso, quemadmodum in corpore a rituali non solum eodem sensu sed etiam simillima constructione grammatica dixerat: a veritas divinae cognitionis cognoscendo se ipsum omnia alia cognoscit. *

Eadem fallacia in citatione altera adversariorum recurrit non minus patens, dummodo contextus s. Thomae ob oculos habeatur. Nempe in obiectione 9^a quam sibi opponit, iterum asserit, veritatem primam esse quidem medium cognitionis fidei, non tamen veritates de Deo esse obiectum fidei principalis quam veritates de creaturis: a in qualibet cognitione illud in quod deducimur, obiectum est; illud autem per quod in illud deducimur, medium est. Sed in fide deducimur ad assentiendum aliquibus veritatibus de Deo et creaturis per veritatem primam, in quantum credimus (assensu tenemus) Deum esse veracem. Ergo veritas prima non se habet ut cognitionis (fidei) obiectum a (principale, de quo tota ista Thomae disputatio est). In responsione concedit Ange-

sum principium, assensum qui sit supernaturalis et ex gratia fidei, debere esse assensum fidei. Accipimus sane, quod dicit in sua explicatione principali. a Inter homines etiam, quamvis qui loquitur, per expressum actum reflexum non dicat se loqui, loquendo id satis dicit actu exercito; et hac ratione, quando aliquid sufficienter proponitur ut dictum a Deo, eo ipso locutio illa sufficienter proponitur ut verbum Dei; et ideo non tantum res dicta, sed etiam locutio ipsa accipienda est et credenda (res dicta formaliter credenda, locutio ut divina accipienda per gratiam fidei et ex libero mentis obsequio erga Deum, non tamen *ultimatin* credenda ex motivo formali, quia Deus dicit, se loqui) iuxta illud Pauli 1. Thess. II. 13: cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, acceptis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere, verbum Dei. Hoc ergo modo divinum verbum et rem dictam et se ipsum dicit, et

licet, veritatem primam esse motivum seu obiectum formale fidei, *quatenus attestans est*, quae attestatio quomodo cognoscenda sit, hoc loco non dicit; sed simul ait, veritatem primam (Deum) esse principem obiectum materiale fidei, quia veritates credendas principaliter de se ipsa et consequenter de creaturis revelat. a Dicendum, quod quamvis per veritatem primam deducamur in creaturas, *principaliter tamen per eam deducimur in se ipsam, quia ipsa principaliter de se testificatur*; unde veritas prima se habet in fide et ut medium (quatenus testatur) et ut obiectum a (quatenus de ea principaliter est testificatio seu revelatio) ibi ad 9. Quatenus vero sint illa, quae veritas prima de se ipsa testatur, et in quae per ipsam veritatem primam attestantem deducamur, s. doctor declarat articulo 9. sequenti, sicut et alibi saepissime. Sunt nimirum pro omnibus fidelibus illa omnia et sola, quae a Deo revelata simpliciter humanam rationem superant, et pro aliquibus sunt etiam illa, quae licet per se rationis vim non excedant, excedunt tamen eorum actualem cognitionem; constanter enim tenet Angelicus opinionem, non posse simul consistere scientiam et fidem de eodem obiecto. Unde iam superius diximus, quam falso ei tribuatur ista recentiorum inde a saeculo XVII. sententia, qua in omni actu fidei etiam infallibilitatem Dei fide proprie dicta credi oportere contendunt. Vide cl. P. Kleutgen in Appendixibus ad a Theologiam antiquitatis a fascicul. III. §. XI. p. 197. sqq. (Beilagen zu den Werken über die Theologie und Philosophie der Vorzeit), in qua Appendixe et multo amplius in ipso opere Theologiae T. IV. tract. III. reperies, quae ad doctrinam de Fide pertinent, egregie probata et declarata.

hac ratione per fidem infusam creditur *non per resolutionem in aliud verbum sed per se ipsum* » disp. III. sect. 12. n. 12.

6. Postremo ne quae de locutione Dei composita ex verbis et factis diximus, praepostere intellecta occasionem praebeant confundendi motivum formale fidei cum motivis credibilitatis, plures rationes diversae factorum divinorum distinguendae sunt. Complexus ille factorum, de quibus diximus, quatenus referuntur ad hoc verbum, quo determinatae veritates credendae proponuntur, potest ac debet spectari tripliciter. a) Possunt considerari facta ut referuntur ad veritatem, quae proponitur tamquam revelata; ita exhibent intellectui veritatem illam *evidenter credibilem*, et consequenter intellectus exhibet voluntati evidens officium credendi. Hoc iudicium, veritatem esse credibilem et credendam, sub consideratione motivorum non est liberum immediate sed necessarium, quia est *evidens*. Hoc modo si spectantur illa facta, sunt et dicuntur proprie *motiva credibilitatis*; non autem sunt *formale motivum fidei*, quod est unice *prima veritas revelans*. Neque enim credimus fide divina e. g. Trinitatem ex motivo formali, quia patrata sunt miracula et signa cetera ad confirmandam veritatem; sed unice quia Deus hanc veritatem revelavit. Miracula sic spectata solum reddunt evidentem credibilitatem huius veritatis. b) Possunt considerari facta per se, ut referuntur ad existentiam revelationis manifestandam. Ita sunt ratio, qua intellectui exhibetur ut certa non tamen ut evidens existentia revelationis, ac proinde sunt ratio, propter quam intellectus ex imperio voluntatis assentitur existentiae revelationis. Hoc etiam modo spectata solent dici motiva *credibilitatis*, quamvis ita existentiam revelationis seu divinitatem locutionis potius exhibeant certo intelligibilem, ut dictum est, quam fide credibilem et credendam. Denique c) potest spectari complexus factorum, formaliter ut in conjunctione cum verbo complet locutionem divinam. Ita ingrediuntur et componunt *locutionem Dei*, quae est *motivum formale fidei*; non enim solis verbis sed una cum verbis etiam factis illis omnibus loquitur ipse Deus. Cf. de Lugo disp. I. sect. 7. n. 130. 131; Ripalda de Fide disp. III. sect. 4.

7. Totam seriem actuum intellectus et voluntatis in ordine ad actum fidei quos distincte consideravimus, iam possumus connumerare.

a) Infallibilitas Dei in cognoscendo et loquendo ex instinctiva sua ratione menti affulget sive sub forma hypothetica: « si Deus loquitur, eius verbum est infallibile; » sive sub forma absoluta (praesupponendo acquisitam cognitionem Dei existentis vel conditionem): « Deus est infallibilis in loquendo. » Mens non naturalibus viribus sed lumine supernaturali fidei, quo credit ipsam veritatem revelatam, assentitur actu supernaturali; et per idem lumen fidei hic assensus ex submissione erga supremam maiestatem est *acstimate super omnia*. Haec auctoritas Dei per se est quidem evidens, per accidens pro aliquibus potest esse non evidens sed certa tantummodo. Imperium voluntatis supernaturaliter elevatae requiritur quoad ipsum assensum simpliciter, si manifestatio non est evidens; etiamsi vero haec sit evidens, locus tamen est imperio voluntatis elevatae quoad firmitatem assensus. Adeoque iam hic actus vel simpliciter vel secundum quid liber est, atque adeo meritorius.

b) Locutio aliqua (e. g. tres esse divinas personas) complexa ex verbo formali et ex rebus ac factis divinis proponitur intellectui tamquam locutio divina. Res et facta referuntur tum ad manifestandam divinam originem locutionis, cuius in complexu spectatae sunt elementum internum; tum ad manifestandam credibilitatem veritatis enuntiatæ (e. g. Trinitatis personarum), et ad manifestandum officium credendi. Nam quoad primum illis rebus et factis tamquam rationibus internis evidenter excluditur formido prudens, ne forte talis locutio non sit divina, et postulatur firmus assensus in divinitatem locutionis. Quoad secundum per res illas et per illa facta, quatenus referuntur ad veritatem enuntiatam (Trinitatem personarum), intellectus tamquam per motiva credibilitatis evidenter cognoscit, hanc veritatem esse credibilem et esse credendam. Utrumque hoc iudicium, videlicet iudicium de dignitate rationum postulantium firmum assensum in divinitatem locu-

tionis includens alterum de credibilitate rei dictae et officio credendi, utrumque aio est ex evidentia; utrumque tamen supernaturaliale, quia intellectus non viribus naturalibus sed viribus gratiae confortatus elicit assensum (1). At licet evidenter cognoscatur utrumque obiectum quod diximus, dignitas nempe rationum pro divinitate locutionis et credibilitas rei dictae; non tamen nobis directe *evidens* sed solum *obiective certa* est ipsa divinitas locutionis, de quo mox dicemus.

c) Dum igitur intellectus sub supernaturali illustratione videt hanc dignitatem rationum pro divinitate locutionis et credibilitatem rei dictae atque officium credendi; voluntas per inspirationem gratiae libere concipit pium ac supernaturalem credulitatis affectum.

d) Voluntas supernaturaliter elevata ex submissione erga divinam maiestatem libere inclinatur ad assensum firmissimum in divinitatem locutionis exclusa omni formidine de opposito; et intellectus ex imperio voluntatis per vires superadditas gratiae assentitur firmissime, aestimative super omnia, veritati: « haec talis locutio est locutio Dei. »

Gratia tum voluntatis tum intellectus ad actus antecedentes omnes datur in ordine ad ipsum formalem assensum fidei.

e) Denique supposito assensu supernaturali in obiectum formale: « Deus est infinite verax, et Deus revelavit hanc doctrinam e. g. tres esse personas divinas, » sequitur illustrante et inspirante divina gratia assensio supernaturalis aestimative super omnia in ipsam veritatem revelatam *ex motivo formali auctoritatis Dei loquentis*, atque adeo unice inhaerendo primae veritati. Hic iam est formalis actus fidei.

(1) Iudicium de credibilitate debere esse supernaturale, non est dubium, quatenus pertinet ad initium fidei, et requiritur ad concipiendam voluntatem credendi, quae sane iuxta Conciliorum et PP. doctrinam est ex gratia supernaturali. Neque Suarez solas apprehensiones dixit supernaturales, ipsum vero iudicium credibilitatis tantummodo naturale, ut alieni legenti relationem criticam Cardinalis de Lugo videri posset; docet enim Suarez loco citato a Cardinali disertissime, ipsum iudicium credibilitatis posse quidem elici viribus naturae, sed non posse esse scient oportet, nisi elevetur per illuminationem gratiae. Suarez dispnt. VI. sect. 8. n. 14; Lugo disp. XI. sect. 1. n. 2.

IV. De libertate actus fidei formalis.

1. Ad libertatem assensus fidei formalis necessario praesupponitur et requiritur, ut liber sit assensus in obiectum formale saltem secundum eius partem alterutram divinae auctoritatis et revelationis. Nam sub evidentia non habet locum libertas assensus; atqui omnino evidens est, posita infallibilitate Dei et posita locutione Dei, id quod continetur in hac locutione, esse verum. Ergo quando necessarium est utrumque actuale hoc iudicium: « quidquid Deus dicit, non potest non esse verum; Deus dicit tres esse personas divinas; » profecto etiam necessarius est assensus in veritatem: tres esse personas divinas. Ut enim assensus liber sit libertate *specificacionis*, de qua hic agitur, necesse est, ut in potestate mentis sit etiam obiecti negatio vel de eodem dubitatio. At negatio vel dubitatio in conclusione (tres sunt divinae personae) iam continet negationem vel dubitationem de alterutra praemissarum; hoc scilicet ipso, quod quis dubitat vel negat, tres esse divinas personas, iam etiam dubitat vel negat, quidquid Deus dicit, esse verum; aut Deum hoc dixisse; aut utrumque simul. Nemo enim potest dubitare de evidenti consequentia: si quidquid Deus dicit, est verum, et si Deus dicit tres esse divinas personas, evidenter consequi verum esse hoc a Deo dictum, tres esse personas divinas. Iam vero ex hypothesi iudicium illud utrumque in praemissis esset *evidens*, et proinde necessarium absque possibilitate dubitationis vel negationis; ergo etiam in consequenti dubitatio vel negatio esset impossibilis, et hoc ipso nulla libertas specificacionis.

2. Posset forte aliquis concedendo totum quod diximus, ulterius contendere, cum actuali assensu in obiectum formale quantumvis necessario adhuc posse consistere non quidem libertatem *contrarietatis*, sed tamen libertatem *exercitii* in actu formali fidei, quia potest assensus in ipsam veritatem revelatam suspendi propter specialem difficultatem, quae in ea reperitur. At haec suspensio assensus estne solum mentis diversio ab obiecto, an est dubitatio de verita-

te? Ubi agitur de libertate assensus propter defectum evidētia, numquam est quaestio de libertate avertendi cogitationem ab obiecto; tali enim modo sumus etiam liberi in iudicio $2 + 2 = 4$. Dubitatio autem de veritate propositionis singularis una cum iudicio actuali et firmissimo, eam contineri in propositione generali et propositionem generalem esse certissimam, puta dubitatio de veritate Trinitatis una cum iudicio actuali, Trinitatem esse revelatam a Deo, et quidquid est revelatum a Deo esse necessario verum, profecto consistere non potest. Nam dum assentiris obiecto utrique formali, iam virtualiter assentiris veritati ipsi revelatae; si ergo assensus ille prior esset necessarius, posterior non posset esse liber, nisi forte illa libertate divertendi cogitationem, de qua non agitur. Ceterum haec ipsa diversio cogitationis ab obiecto revelato est necessario simul diversio ab obiecto formali; ergo haec ipsa qualiscumque libertas *exercitii* componi non posset cum *actuali* consensu necessario in veritatem utriusque praemissae. Neque enim potest *actu* iudicari: Deus infinite verax dicit hoc verum; et simul diverti iudicium ab hoc vero. Ad summum posset esse iudicium non explicitum sed solum implicitum.

Quod dicitur de speciali difficultate, quae reperiri solet in obiecto materiali, ea certe efficere potest, ut negetur vel suspendatur assensus, si hic liber est; eo ipso autem iam etiam suspenditur vel negatur assensus in alterutram ex praemissis. Potest sane aliquis speciali difficultate induci ad dubitandum e. g. de unitate naturae in tribus personis, at hoc ipso iam dubitat, utrum haec doctrina sit a Deo revelata; nam de altero, utrum Deus sit verax in revelando, nemo nisi forte valde ignorans vel delirans dubitare potest (1).

(1) Disputationes theologorum etiam proluxae ad probandam absolutam veritatem Dei, et ex altera parte sophisticarum rationes contra eam inductae hoc unum ostendunt, veritates etiam evidentes (exceptis primis principiis) licet demonstratione non indigeant, tamen eam admittere. Quod autem dicuntur fuisse disputatores theologici, qui dubitari posse putaverint de absoluta repugnantia falsitatis in revelatione vere divina, probat sophisticam subtilitatem quandoque vicinam esse dilirio.

Dici solet, libertatem assensus fidei inde esse, quod obiectum materiale in se et intrinsecus non intelligimus. At hoc imprimis universim admittere nequeunt, qui nobiscum tenent posse etiam fide divina et libera credi, quae aliunde ex ratione intestina sunt evidētia (cf. Tract. de Deo th. IX. n. II); tum etiam in veritatibus quas in se minime intelligimus, potest quidem ex hac ratione specialis difficultas in assentiendo ortum habere, sed non potest inde explicari libertas fidei, nisi quatenus simul supponitur inevidētia et libertas assentiendi in alterutro obiecto formali. Si enim obiectum formale in utraque sua parte esset evidens, etiam cum evidētia manifestaret existentiam, quamvis non declararet internam rationem obiecti, quod creditur; unde iam non esset libertas in credendo existentiam talis veritatis utpote *evidenter* manifestatam. Quando igitur s. Thomas vel alii theologi considerant libertatem fidei in relatione ad illam internam inevidentiam obiecti materialis, intelligendi sunt *supposita inevidentia obiecti formalis* loqui de illa speciali difficultate, quae oritur ex non perspecta ratione ipsius veritatis credendae. Evidentiam locutionis divinae sufficere ad tollendam libertatem assensus etiam in rem revelatam, licet haec in se maneat obscura, vide penes sanctum Thomam 2. 2. q. 5. a. 2. Ceterum ut iam dixi, interna inevidentia veritatis credendae seu *obiecti materialis* neque necessaria est, ut possit esse obiectum liberi actus fidei; dummodo sit non evidens *obiectum formale*. Licet enim aliquis evidenter cognoscat veritates rationales, potest tamen eas credere libero actu fidei, si simul sunt propositae revelatione, quam certo non tamen evidenter cognoscit ut divinam; tum vero non quidem ratione obiecti materialis sed tamen ratione obiecti formalis dicitur fides « *argumentum non apparentium* » Heb. XI. 1.

Itaque ipsa possibilitas dubiorum de veritate doctrinae revelatae, quae dubia oriuntur ex insita doctrinae difficultate, supponit et ostendit libertatem assensus in alterutram ex duabus veritatibus constituentibus obiectum formale. Vide Suarez disp. III. sect. 8. n. 19-21; de Lugo disp. II. sect. 1. n. 9. sqq. Iam vero cum actus fidei sit ex

sua natura actus liber, ut non solum experientia et factis heu nimis confirmatur, sed omnino constat ex Scriptura, ex doctrina PP. et consensu theologorum, et ex intima eius ratione, quia est actus meritorius virtutis (vide Suarez disp. VI. sect. 6), ex diserta denique definitione Concilii oecumenici Vaticani (Constit. de Fide cap. 3. can. 5.); cum deinde veracitas Dei forte omnibus sit vel saltem possit esse evidens, ac proinde assensus in eam, spectatus in se et non spectata eius supernaturali firmitate super omnia, necessarius sit vel saltem esse possit; consequitur divinitatem locutionis non esse, et quatenus pertinet ab obiectum formale liberi actus fidei, non posse esse evidentem, licet sit et cognoscatur certissima.

3. Quomodo vero divinitas locutionis certa sit, nec tamen evidens, ex superius declaratis facile explicatur. Si verbum seu doctrina consideretur illo sacro velut apparatu circumvestita, de quo diximus, evidenter dignitas rationum prae quovis intellectu postulat firmum assensum et excludit formidinem prudentem de opposito, est ergo *certitudo obiectiva* (supra cap. I. n. II. 2.) relucens intellectui ad ipsa instinctiva ratione revelationis spectatae in complexu, ut constat verbis et factis. Quamvis vero tot splendeant rationes manifestantes existentiam revelationis, ut sit *evidens* exclusio *prudenter* formidinis de opposito, adeoque dum perspicuantur et saltem dum actu considerantur rationes, rapiatur assensus in hanc veritatem: « prudenter absque formidine erroris teneri posse ac *debere* existentiam revelationis; » et quamvis proinde in sensu composito cum actuali consideratione rationum non maneat libertas ad iudicium hoc alterum: « *prudenter* posse dubitari de existentia revelationis; » nihilo tamen minus existentia ipsa revelationis non est directe *evidens*, sed tantummodo *obiective certa*, h. e. manifestatio rationum non est *clara eo gradu, ut excludat etiam possibilitatem formidinis imprudentis*. Ideo assensus intellectus non rapitur sublata libertate in hoc iudicium: « existit revelatio; » non rapitur inquam necessario, saltem ubi non de revelatione in abstracto et generalitatem spectata sed de revelatione singularum veritatum

in concreto agitur (1). Unde intellectus manens per se indeterminatus ad assensum praestandum vel negandum, per voluntatem inclinandus est ad alterutrum; si tamen per-

(1) De hac *claritate certitudinis*, non vero de claritate *evidentiae* quae tollit libertatem, loquitur S. P. Pius IX., quando describit splendorem rationum, quibus divinitas revelationis illucescit ita, ut omnino cuiusque mens et cogitatio intelligat christianam fidem Dei opus esse, ac proinde teneatur « *quavis difficultate ac dubitatione* (quae sano imprudens et ideo impia locum habere potest) *penitus abiecta atque remota*, omne eidem fidei obsequium praebere. » Verba Pontificis haec sunt. « Humana quidem ratio, ne in tanti momenti negotio decipiatur et erret, divinae revelationis factum diligenter inquirat oportet, ut certo sibi constet, Deum esse loquentem (diligentia ab omnibus est adhibenda sed tamen pro diversitate hominum diversa, et omnino in animis omnium debet esse de divinitate locutionis certitudo; quis vero suspicetur a Pontifice doceri pro omnibus necessitatem evidentiae?). . . . Sed quam multa, quam mira, quam splendida praesto sunt argumenta, quibus humana ratio luculentissime evinci omnino debet (cf. *Dasylus convictio* ut est in Italia et penes PP. Hebr. XI. 1.), divinam esse Christi religionem. . . . ac proinde nihil fide nostra certius, nihil securius, nihil sanctius existare, et quod firmiter innitatur principiis. » Enumeratis argumentis prosequitur: « Quae certe omnia tanto divinae sapientiae ac potentiae fulgore undique colluunt, ut cuiusque mens et cogitatio vel facile intelligat, christianam fidem Dei opus esse. Itaque humana ratio ex splendidissimis haece aequae ac firmissimis argumentis, clare aperteque cognoscens, Deum eiusdem fidei auctorem existere, ulterius progredi nequit, sed *quavis difficultate ac dubitatione penitus abiecta atque remota* omne eidem fidei obsequium praebere oportet, cum pro certo habeat, a Deo traditum esse, quicquid fides ipsa hominibus credendum et agendum proponat » (Encycl. 9 Nov. 1846.) Quod ad persuadendam opinionem de stricte dicta *evidentia* facti revelationis animadvertunt, in haece S. Pontificis litteris « non agi de sola evidentia credibilitatis, sed de *evidentia veritatis* religionis nostrae, » omnino concedimus Pontificem agere non solum de credibilitate, sed de *veritate* facti revelationis; negamus autem, doceri *evidentiam facti* illam stricte dictam, quae tollit libertatem assensus (vide supra cap. I. §. II.). Quomodo porro quisquam in illam sententiam cogere possit Suarezium, equidem non intelligo. Totam ratio ad illud reducitur, quod Suarez in uno loco (disp. 3. sect. 8. n. 3.) eam quam nos dicimus *certitudinem*, appellavit *evidentiam moralem* distinguens illam ab *evidentia metaphysica*, quam nos appellavimus *evidentiam stricte dictam*. Ceterum fidem nostram quia fideles nominamus et sumus, et de qua sola agimus, non posse consistere cum evidentia sive naturali sive supernaturali de Dei veracitate simul et de facto revelationis, Suarez (ibid. sect. 8. punct. 3.) multis probat, et ex suis

spectis rationibus negat assensum, necessario simul iudicat, imprudenter et contra certum officium se agere. Dum igitur locutio Dei complexa, h. e. locutio *formalis* per doctrinam et *realis* per facta menti exhibetur, illa ex se ipsa et ex sua insita ratione non autem per aliud motivum diversum, atque ideo *immediate* intelligitur *cum certitudine* non tamen *per evidentiam* ut verbum non hominum, sed sicut est vere, verbum Dei. Primum iudicium: « *debetur* assensus firmus, hanc locutionem esse divinam, » iudicium est ex *evidentia*; alterum iudicium: « *haec* locutio est divina, » debet esse iudicium *certum* exclusa formidine de opposito, non tamen est ex directa evidentia, et ideo ad firmum assensum requiritur imperium liberae voluntatis.

Si quis existimet, aliquando saltem primis fidei promulgatoribus, prophetis et Apostolis fuisse stricto sensu *evidentem* divinitatem revelationis; in hac hypothesi assensus in rem dictam posset quidem appellari actus fidei, quia fuisset assensus propter cognitam auctoritatem Dei revelantis; attamen assensus liber non fuisset, et ideo alterius ra-

principiis quae statuit de analysi et de propria ratione fidei nostrae, necessario defendere debuit. Nec aliud quam plenam *certitudinem* et *evidentiam moralem* (ut appellat Suarezius) facti revelationis enuntiat alter theologus, ad quem provocatur, Aegidius Conieck, dum ait (de Fide disp. II. dub. 2. n. 68.), viros doctos et pios post diurnam meditationem et exercitationem eo pervenire posse, ut ex motivis credibilitatis « *veritatem tanta certitudine et evidentia colligant, quae eorum intellectum quasi convincat, ut de ea dubitare non possint, juxta illud (Ps. 92.) testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* » Aequae vere dicere liceret, homines sanctos tanta gratia saepe muniri, ut mortale peccatum committere *quasi non possint*. Postremo non puto, auctoritatem s. Thomae 2. 2. q. 5. a. 2., merito induci pro ista *evidentia* demonstrationis in fide ea, ex qua fideles laudantur et de qua nobis sermo est, cum Angelicus ibi clarissime doceat, fidem in qua intellectus convinceretur evidentia signorum, « *ut cognosceret manifeste hoc dici a Deo, qui non mentitur, non esse eam quae in fidelibus Christi laudatur;* » sed hoc modo fidem esse non liberam, ut e. g. in daemonibus; « *vident enim, inquit, multa manifesta (i. e. eis evidentia) indicia, ex quibus percipiunt doctrinam Ecclesiae a Deo esse, et ideo non libere credunt, sed magis coguntur ad credendum ex perspicacitate naturalis intellectus, cui nempe evidentia signorum ad demonstrandam veritatem facti revelationis illucescit, quamvis res ipsas quae Ecclesia docet, non videant.* »

tionis censi deberet ac est virtus fidei nostrae; unde aliqui talem assensum malunt dicere *cognitionem propheticam* quam fidem. Ex hoc autem ipso apparet, etiam illos sanctos Dei homines saltem non in omnibus veritatibus revelatis habuisse talem stricte dictam evidentiam revelationis, quia sane virtutem fidei meritoriam et eiusdem rationis ac fidem nostram in eis nemo negare potest. Suarez disp. III. sect. 8. n. 5. sqq.; de Lugo disp. II. sect. 1.

Ex omnibus dictis constat, quomodo se habeat voluntatis imperium in formali actu fidei. Voluntas per gratiam confortata inclinet oportet intellectum ad firmissimum assensum in veritatem revelatam propter Dei loquentis auctoritatem praestandam; unde voluntatis imperium non potest inclinare intellectum ad assensum in veritatem revelatam, quin simul inclinet ad assensum in divinitatem locutionis; et ideo locum habet actus liber voluntatis quoad obiectum materiale fidei, quia intercedit eiusdem voluntatis actus liber quoad obiectum formale, h. e. quoad divinitatem revelationis propositae.

Corollarium 1. Peccatum internae negationis fidei non committunt homines ita, ut retento assensu in existentiam verbi revelati negent vera esse, quae illo verbo suo Deus dicit; neque enim id fieri potest. Unde vidimus s. Thomam concedere, « *quod nullus est ita infidelis, quin credat, quod Deus non loquitur nisi verum.* » Peccant vero infideles eo, quod revelatione sufficienter proposita ut evidenter credibili et credenda negant tamen assensum in existentiam talis revelationis, et consequenter negant assensum in veritatem revelatione propositam. Exigit enim suprema Dei maiestas atque auctoritas hoc absolutum obsequium creaturae rationalis, ut quando verbum Dei sufficienter est propositum, assensus praestetur firmissimus. « *Fidelis credit homini, in quantum Deus in eo loquitur, quod ex certis experimentis colligere potest; infidelis autem non credit Deo in homine loquenti* » S. Th. I. c. (supra p. 646.). Hinc etiam patet, auctoritatem Dei, ut obiectum formale fidei, relate ad intellectum credentis esse quidem (ut diximus) infinitam veritatem in cognoscendo et veracitatem in reve-

lando; sed relate ad voluntatem, ut imperet assensum, motivum inclusum in auctoritate esse etiam supremam Dei maiestatem. Ita etiam a s. Thoma loco mox citando « ratio *inclinans voluntatem* » dicitur « ipsa veritas prima sive Deus » (1).

Ex his ulterius sequitur, fidem habitualementem consistere in ea animi dispositione per supernaturale permanens donum effecta, secundum quam homini veluti conaturalis est voluntaria subiectio intellectus sub auctoritatem Dei, et promptitudo sub auxilio actualis gratiae credendi, quidquid ut divinitus revelatum sufficienter proponitur. Ex quo intelligitur, fidem habitualementem manere eandem, sive amplior sive minus ampla sit cognitio explicita obiectorum fidei materialium; et simul redditur intima ratio, cur habitus fidei penitus amittatur, quando deliberate negando assensum etiam in unicam veritatem sufficienter propositam peccatur contra fidem.

Corollarium 2. Firmitas assensus potest intelligi dupliciter, primo ita, ut ex ipso modo cognoscendi excludatur *physica possibilitas formidinis* de opposito; secundo quatenus assensus liber est, adeoque non ex sua natura excludit physicam possibilitatem formidinis, sed *ex imperio voluntatis* adhaeret suo obiecto *cum exclusione cuiuscvis formidinis actualis*. Prior illa firmitas est propria evidentiae, adeoque de ea in actu fidei non est sermo. Altero modo spectata firmitas in assensu fidei divinae est *aestimative super omnia*, h. e. voluntas per gratiam confortata ita imperat assensum firmum intellectus supernaturaliter illustrati cum exclusione formidinis de opposito, ut quantum a libertate pendet (2), omnia quae cognoscuntur scientia

(1) Relate ad voluntatem debent utique etiam spectari ut obiective moventia bona ipsi credenti promissa et mala non credenti intentata, quae saepe commemorat Angelicus. Quoniam vero fides formaliter est in intellectu, non sane haec quae movent voluntatem, sed sola veritas prima revelans, propter quam intellectus (imperante voluntate) praesiat assensum, est *formale obiectum fidei*, ut saepe iam dictum est in superioribus.

(2) « Regula generalis haec esse potest, ait de Lugo, ut per fidem assentiatur intellectus firmissime, ea scilicet firmitate, ut promptus

naturali, vellet habere falsa, si opponerentur veritatibus fidei sufficienter propositis, quia infinita Dei auctoritas digna est hoc absoluto mentis obsequio. « Certitudo quae est in scientia et intellectu est ex ipsa evidentia eorum, quae certa esse dicuntur; certitudo autem fidei est ex firma adhaesione ad id, quod creditur. In his ergo quae per fidem credimus, ratio voluntatem inclinans ut dictum est, est ipsa veritas prima sive Deus, cui creditur, quae habet maiorem firmitatem quam lumen intellectus humani, in quo conspiciuntur principia, vel ratio humana, secundum quam conclusiones in principia resolvuntur; et ideo fides habet maiorem certitudinem quantum ad firmitatem adhaesionis, quam sit certitudo scientiae vel intellectus; quamvis in scientia et intellectu sit maior evidentia eorum, quibus assentitur » S. Th. 3. dist. 23. q. 2. a. 2. sol. 3. Cf. Ripalda de Fide disp. XI. sect. 3. n. 37. 43. 45. sq. Ex his intelliguntur duo.

a) Apparet ratio, cur haeretici formales qui recusant assensum alicui veritati fidei eis sufficienter propositae, neque circa alias fidei veritates quibus assentiuntur, eliciant actus fidei *super omnia*, quales actus supernaturales fidei divinae esse oportet. Sicut enim repugnat, ut Deus summum bonum ametur charitate super omnia in observatione ceterorum mandatorum, dum unum violatur, et eo ipso Deus *appretiative* alicui bono non praefertur; ita Deus prima veritas non potest coli mentis obsequio et subiectione *appretiative* super omnia in credendis ceteris veritatibus, dum hoc obsequium in una aliqua veritate satis proposita negatur. In hoc enim ipso consistit animi dispositio per fidem habitualementem et *firmitas super omnia*, quae includitur in quovis actu fidei divinae, ut homo propter solam aucto-

sit ad neganda potius omnia obiecta contraria, quae saltem ex imperio voluntatis negare poterit, neque enim potest esse paratus negare quae nullo modo negare poterit... Chimaericum est proponi per fidem id, quod omnimoda claritate et undequaque constat esse falsum, et quod intellectus non posset credere esse verum, cum evidentia perfectissima cogat illum ad assentiendum eius contradictorio » de Lugo disp. VI. n. 51. 53.

ritatem Dei promptus sit aequali modo sese subicere cuius veritati, quamprimum tanquam revelata sufficienter est proposita. Cf. de Lugo disp. XVII. sect. 6. n. 122. (1).

b) Pariter ex dictis constat, cur possibilitas dubii imo etiam actualis *indeliberata* dubitatio non obsit firmitati fidei. Exclusio enim formidinis de opposito, ut diximus, est ex imperio liberae voluntatis; quamdiu ergo perseverat *deliberata* voluntatis repugnantia adversus formidinem erroris, manet etiam firmitas fidei propria. Cf. S. Th. 1. c. ad 2.; Ripalda disp. XI. sect. 2. n. 18. 19.

Corollarium 3. Quamvis auctoritas Dei et locutio divina sint motivum et obiectum formale fidei, atque sub ista ratione haec motiva saltem in primo actu fidei non per assensum fidei propter auctoritatem Dei revelantis, sed ex manifestatione intrinsecus cognoscibili intelligantur modo, quo declaravimus; nihilominus sub alia ratione tum auctoritas Dei tum existentia locutionis divinae sunt etiam obiectum materiale fidei, atque adeo veritas credenda propter auctoritatem Dei revelantis. Revelavit enim Deus sive explicite sive saltem actu exercito tum suam infinitam veracitatem tum suae revelationis existentiam. In hoc autem actu fidei auctoritas et locutio Dei ut obiectum formale propter quod creditur, cognoscitur modo supra explicato ex rationibus internis, et eadem auctoritas atque locutio creditur ut obiectum materiale. Est ergo in tali actu fidei duplex assensus supernaturalis in idem obiectum sub duplici diversa ratione spectatum. Praecognosco uno actu auctoritatem Dei revelantis ex rationibus internis; tum alio actu saltem vir-

(1) Inter veteres scholae theologos solus Durandus censuit, haereticos errantes culpabiliter circa unum articulum adhuc elicere actus fidei theologicae circa articulos alios. Ripalda de Fide disp. IX. sect. 4; disp. VI. sect. 4. n. 34. 35. valde propendit in sententiam, elici ab illis haereticis actus fidei supernaturales licet imperfectos; concludit tamen n. 63: « equidem affirmarem, si praeter Durandum duces essent nostri secundi scriptores; sed cohibeo sententiam, donec illi praeluceant. » Sane conspiratio theologorum adeo constans satis est, ut illis quibuscumque actibus imperfectis propria ratio fidei divinae ac theologicae neganda sit, nec modus deest, quo haec res explicetur, ut apparet ex dictis in textu.

tualiter distincto (actu fidei), propter auctoritatem Dei revelantis assentior utrique huic veritati: « Deus est infinita veracitas, » « Deus se manifestavit supernaturali revelatione. » Vide Tract. de Deo th. IX.

Corollarium 4. Quamvis ex dictis cognitio obiecti formalis ultimam non sit mediata per actum fidei propter motivum auctoritatis Dei revelantis, sed immediata ex rationibus intestinis; potest tamen ille supernaturalis firmissimus assensus in auctoritatem Dei et adhuc magis assensus invidens et liber in divinitatem locutionis propositae latiori nominis significatione appellari *assensus fidei*, tum quia veritas utraque est obiectum formale fidei et ingreditur ut motivum ipsum fidei actum, tum maxime quia assensus uterque elicitur ab intellectu sub lumine fidei supernaturali. Cf. de Lugo disp. I. sect. 7. n. 129.

CAPUT V.

DE NECESSITATE PROPOSITIONIS VERITATIS PER ECCLESIAM.

Declarandus primum est status praesentis quaestionis. Aliqui theologi docuerunt, ultimam fidei analysis fieri in auctoritatem infallibilem Ecclesiae. Quaerenti enim cur hanc illamve veritatem credamus, respondemus: quia Deus infinita veritas revelavit; porro interroganti quomodo constet, Deum revelasse, reddimus rationem fidei nostrae: quia Ecclesia infallibilis id docet. Referuntur in hac opinione fuisse Durandus, Gabriel Biel, Almainus in 3. dist. 23-25; Michael Medina l. V. de recta in Deum Fide alique, quorum sensum non adeo extra controversiam certum explicat Petrus Hartadus de Fide disp. VII. sect. 2. Communis theologorum consensus hanc doctrinam improbat. Si enim auctoritas Ecclesiae assumitur ut infallibilis sub assistentia Spiritus Sancti; ita ipsamet est obiectum materiale fidei *quod creditur*, nec ergo potest esse principium, in quod ultimo fides resolvitur. Quaerendum scilicet superest, cur credatur haec ipsa assistentia Spiritus Sancti ad constituendam infallibilem Ecclesiam; et sane respondendum,